

A népzene forrásainál

Az igazi népzene olyan dallamokra épül, melyek magukon viselik egy adott nemzet paraszti lakossága zenei stílusának sajátos bélyegét. A népzene-t eszerint tulajdonképpen helyesen: parasztnépzének kellene neveznünk.

Hogyan keletkezett? Hosszú időn keresztül azt tartották, hogy ez a muzsika misztikus módon, az egész nemzet együttes erőfeszítése útján jött létre. Ez a vélemény azonban, még ha elfogadhatónak is tartanánk, nem ad feleletet alapvető kérdéseinkre. Némelyek feltételezik, hogy a népi melódiákat a nép-rétegekből származó egyes kiemelkedő egyéniségek alkották. Sajnos, ezt a feltevést eddig egyetlen pozitíven megállapított tény sem támasztotta alá: ezenkívül pszichológiai szempontból sem látszik hitelt érdemlőnek.

A magyarok népzene-kutatásai új hipotézist vetettek föl a parasztmuzsika eredetére vonatkozóan. Kimutatták, hogy minden egyes nemzetnek megvan a maga sajátos faji stílusa, mely bizonyos zenei beállítottságban nyilvánul meg. Ha a paraszti rétegekbe külső természetű okokból olyan dallamok hatolnak be, melyek kiváló individuális személyiségek vagy közösségek - némileg magasabb zenei fokon álló idegen nemzetek - alkotásának termékei, akkor ezek az idegen tényezők lassacskán felszívódnak az adott nemzet népzenejébe, fokozatosan átalakulnak és eltávolodnak eredeti hangzásuktól. A falusi lakosság, ha idegen melódiákat tesz magáévá, megváltoztatja és saját stílusához hajlítja, olyannyira, hogy bizonyos idő elteltével teljesen elmosódnak az eredeti vonások, és az új dallam már tösgyökeresen népivé válik.

A fentebbi észrevételek alapján bizonyos következtetéseket lehet levonni minden nemzet ősnépzenejének keletkezéséről. Ezt a folyamatot ugyanaz a titokzatos fátyol fedi, mely az emberi beszéd keletkezésének talányát is védi kutatásainktól. Ennek az ősnépzenenek maradványait még ma is fellelhetjük egyes zenei hagyományait hűségesen őrző - nemzetek alkotásaiban. E hűségre példa a legújabb magyar zene, melyben még ma is dominál a magyar nép ázsiai bölcsőjéből kiemelt, őskori pentaton hangsor. A népzene tehát a természet tüneménye. Mai formái olyan környékek öntudatlan alkotásának eredményei, melyek minden kulturális befolyástól mentesek. Ez az alkotás ugyanazzal a szerves szabadsággal fejlődött, mint a természet egyéb élő szervezetei: a virágok, állatok stb. Éppen ezért olyan gyönyörű, olyan tökéletes a népzene. A tiszta zenei gondolat megtestesülése, mely bámulatba ejt egyrészt a forma tömörségével és kifejezőteljeségével s az eszközök gazdaságosságával, másrészt frissességével és közvetlenségével.

A parasztzene nem mindenki számára érthető. A muzsiku-sok egész hada helyezi e zene tiszta és autentikus formái fölé az ún. „népies zenét”, mely nem más, mint a falusi muzsika mesterséges hamisítványa.

Egyes, többé-kevésbé tehetséges komponistáktól származik, akik többnyire azért nyúlnak a népzene kincsestárába, mert cserbenhagyja őket a saját invenciójuk. Zenéjük a tiszta népi stílus nyomait tükrözi, de egyben teljesen át van itatva a nyugat-európai zene sablonjaival. Az egzotikum és banalitás összekapcsolása kompromisszumos és tökéletlen stílust te-remt. A parasztzene naivitását és öntudatlanságát a városi kul-túra nyomai helyettesítik. Szétrebben a népzene egész varázsa. Csak kiváló, korszakos tehetségek (mint pl. Liszt, Brahms, Chopin) voltak képesek ebből a megalkuvó „népies” stíusból kicsiholni az igazi, nemes zenei szépséget...

A falusi lakosság a kultúra fejlődésének arányában, a kör-nyező városkák életéhez kapcsolódva, egyre inkább elveszti sajátos jellegét. Ebből fakad a parasztzene nagy és tragikus al-konya. Nyugaton már réges-régen eltűnt a maga tiszta formá-jában. De a népi dallamok már keleten is olyan mértékben el-vesztették tisztaságukat, hogy valódi népzeneről itt is alig le-het szó.

A XIX. század végén, mikor egyes elnyomott nemzetekben (mint pl. a lengyelek, csehek, magyarok) fokozódott a nemzeti ösztön, a népzene hatalmas virágzásának időszaka vette kezdé-tét. Sajnos az akkori zenészek kivétel nélkül mind lekicsinyel-tek az akkortájt még kevésbé ismert, paraszti muzsikát, és fi-gyelmüket a már fentebb említett „népies” zenére irányítot-ták. A parasztszenét ügyetlennek és közönségesnek vélték... Még az olyan nagy alkotók, mint Chopin és Liszt, sem ismer-ték az igazi parasztszenét. Alighanem sose nyílt alkalmuk köze-lebbről megismerni a falusi embereket; ha pedig véletlensze-rűen találkoztak is velük, az így hallott zene a legkevésbé sem volt falusi muzsika. A parasztsok mindig csalhatatlan ösztönnel megérzik, hogyan viszonylik alkotásukhoz a hallgató. Ha úgy hozza a sor, hogy „városi polgár” előtt kell produkálniuk ma-gukat, aki rendszerint csak megbocsátó mosollyal vagy felszí-nes bókkal nyugtázza a paraszti művészetet, hét lakatra zárják zenei ihletüket, és saját muzsikájuk helyett valami közeli vá-roskában hallott „népies” melódiákat és dalocskákat nyújta-nak, melyek mellesleg gyakran maguknak az előadóknak is sokkal szebbeknek tűnnek, mint a maguk dallamai.

Így hatott Chopin alkotására a lengyel „népies” zene, Lisztre pedig - Magyarország hasonló muzsikája. E mesterek zenéjébe a tiszta népi stílus elemeiből csak sablonos és banális elemek jutottak, melyek nem kis mértékben csökkentették némely művük értékét. Chopin polonézai, annak ellenére, hogy oly nagyon „nemzetiek”, nem foglalnak el túlságosan fontos he-lyet a

mester művészi hagyatékában; éppígy Liszt népszerű magyar rapszódái, tarantellái és polonézai sem játszanak nagy szerepet életművében. Ezek a szerény művek egyedül az alkotók-adta népies színezetnek köszönhetik, hogy nem törlődtek ki nemzedékünk emlékezetéből. Igaz, máig is élnek, de nem azt az önálló életet élik, mint a mesterek más, mélyebb és szebb művei...

Csak az utóbbi időkben, a XIX. és a XX. század határán kezdődött a népzene eszményeinek reneszánsza. A múlt század zeneszerzői a muzsika egzotikus elemeit a hagyományos formák keretei közt teljességgel kihasználták, a megalkuvó „népies” stílustól pedig már mindenki megcsömörlött. A zenei folklór-ral foglalkozó tudományos kutatások valóságos zenei kincseket bányásztak ki a népi alkotás mélységeiből. Hatalmas érdeklődést keltettek. Megindult a heves reakció Wagner és Strauss ultrakromatizálásával szemben. A parasztzene tiszta, néhol (mint pl. Magyarországon) még pentatóniára szűkülő diatóniája vált eszményképpé.

A paraszt-dallamok diatóniája (sőt pentatóniája) és a modern zenei stílus közt fennálló ellentét csak látszólagos, mert kiderül, hogy ez a stílus nagyon is alkalmas a népi folklór feldolgozására. A dallamban megőrizhető a legtisztább diatónia, a kíséretben pedig széles alkalmazást nyerhet mindenféle, a tizenkétfélhangos új skálára épült harmóniai kombináció. Mi több: e diatónia nyugalma és kiegyensúlyozottsága jótékonyan befolyásolhatja az esztétikai benyomás egészét. Megvédhet a túlterheléstől és harmonizációs túlzásoktól, sajátos varázst kölcsönözhet...

A népi stílus tisztasága egyáltalán nem vész el az újszerű harmóniak használatával. Ez a tisztaság egyedül a népzeneben rejlő faji sajátosságok érzékelésének intenzitásától függ. Csak aki saját nemzete lelkébe, legelrejtettebb titkaiba mélyed, csak az alkothat olyan muzsikát, melyben kifejezésre juthat a népzene. Ha elég tehetséggel rendelkezik, műveiben ezt teljességre tudja vinni.

Jóllehet a zene és festészet közti analógiák rendszerint nem sokban járulnak hozzá eme esztétikai területek talányos tartalmának megmagyarázásához, véleményem szerint mégis elég találóan meg lehet határozni a népzene viszonyulását a komponisták zenei alkotásához, a következő analógia segítségével: A falusi muzsika a zeneszerzőnek az, ami a tájképfestőnek a természet.

(1925)